

EXAMENSARBETE

Att vara ung och utan arbete

Arbetslösa unga vuxnas subjektiva
upplevelser

Examensarbete inom ämnet Socialpsykologi
C-nivå, 22.5 hp
VT 2009

Sofia Berg
Frida Granath
Christine Härnqvist

Handledare: Iwona Sobis
Examinator: Anders Chronholm

Förord

Ett stort tack vill vi rikta till de som deltagit i intervjuerna och låtit oss ta del av deras historier. Utan Er hade detta arbete inte varit möjligt. Dessa möten har gett erfarenheter för oss att bära med genom livet, något vi känner en stor tacksamhet och ödmjukhet inför.

Vårt tack riktas vidare till vår handledare Iwona Sobis som berikat oss med kunskap under resans gång. Iwona har varit ett stort stöd för oss att ha i bakgrunden då hon motiverat oss och stöttat oss i att pröva våra egna vingar.

Slutligen är vi också varandra ett stort tack skyldiga för vårt tålamod. Tillsammans har vi tagit oss förbi hinder som ibland upplevts oövervinnliga. Studien har berikat oss med kunskaper vi sent kommer att glömma.

Trevlig läsning!

Sofia, Frida och Christine

Skövde, april 2009

Resumé

Syftet med denna studie var att beskriva och ge djupare förståelse för hur unga vuxna arbetslösa i Västra Götalands län upplever sitt identitetsskapande och sin levnadssituation. I denna studie utfördes tio kvalitativa semistrukturerade intervjuer med respondenter i åldrarna 18-29 år. Då vi anser att identiteten är social valde vi i vår studie att utgå från Symbolisk interaktionism, med underliggande teorier som definitionen av situationen (Charon, 2004; Svensson, 1992), den generaliserade andre (Mead, 1976), spegeljaget (Mortensen, 2003) och stämplingsteorin (Goffman, 1972; Becker, 1963). Att vara arbetslös påverkar många olika delar av livet och är av allra högsta grad avgörande för hur individen upplever sin levnadssituation och sitt identitetsskapande. Det som framkommit pekar främst på vikten av de sociala interaktionerna gällande arbetslöshet samt dess betydelse för individen. Slutsatsen är att vi inte kan förstå en individs upplevelser av sin levnadssituation och identitetsskapande utan att se till helheten. Vi har funnit att upplevelsen av sig själv och identitetsskapandet har förändrats i en situation av arbetslöshet.

Nyckelord: levnadssituation, identitetsskapande, symbolisk interaktionism, arbetslöshet

Innehåll

1	INLEDNING	2
1.1	BAKGRUND.....	2
1.2	PROBLEM OCH SYFTE.....	3
1.3	AVGRÄNSNINGAR	4
1.4	DISPOSITION	4
2	TIDIGARE FORSKNING	6
3	TEORI	9
3.1	DEFINITIONEN AV SITUATIONEN	9
3.2	SPEGELJAGET	9
3.3	DEN GENERALISERADE ANDRE.....	10
3.4	STÄMPLINGSTEORIN	11
4	METOD	12
4.1	URVAL	12
4.2	INTERVJUSITUATION OCH TRANSKRIPTIONER.....	12
4.3	ETISKA STÄLLNINGSTAGANDEN	13
4.4	ANALYS AV INTERVJUERNA	14
5	RESULTAT AV ANALYS	15
5.1	UNGA VUXNAS UPPLEVELSER AV LEVNADSSITUATIONEN	15
5.2	VIKTIGA ASPEKTER FÖR IDENTITETSSKAPANDET	17
5.3	IDENTITETSFÖRÄNDRING TILL FÖLJD AV ARBETSLÖSHET	19
6	DISKUSSION	23
7	REFERENSER	31
8	BILAGA 1	34
9	BILAGA 2	36

1 Inledning

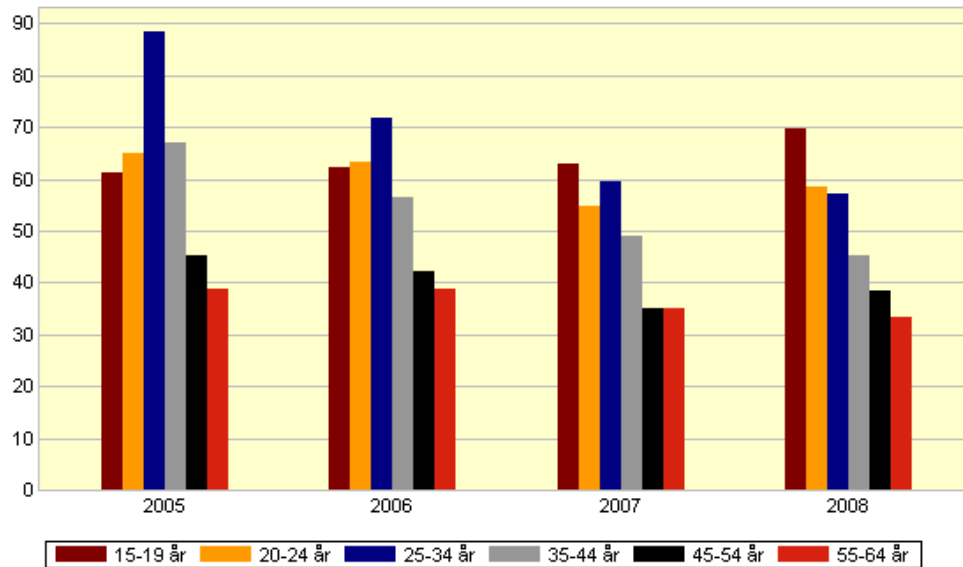
”Jag tycker att det kan kännas tråkigt ibland man ser byggjobbare eller om man ser folk står och jobbar och liksom håller på och grejar det tycker jag är roligt så jag känner så här att de kommer med sina arbetsbyxor och jag kommer med mina fiskegrejer liksom när de står och jobbar det kan kännas lite tråkigt. Då skulle man vilja stå där och jobba och tjäna in pengar.”

Att ha ett arbete har stor betydelse för hur man upplever sig själv. Detta visas tydligt i citatet ovan som kommer från en av våra respondenter i vår undersökning. Att känna gemenskap, att man bidrar, såväl till samhället som sig själv, att kunna tjäna sitt eget levebröd är alla faktorer som kan vinnas genom ett arbete. Att stå utanför arbetsmarknaden, utanför gemenskapen och utan möjlighet att tjäna samhället, sig själv och sina egna pengar får konsekvenser för hur man upplever sig själv. Många står idag redan tidigt i livet utanför och detta väcker intresset av vad utanförskap i form av arbetslöshet innebär för dessa individer redan i ett tidigt skede av livet.

1.1 Bakgrund

Denna studie belyser unga vuxna som är arbetslösa. Vi utgår från regeringens definition på att vara arbetslös som lyder ”Arbetslös är benämningen på en person som deltar i arbetskraften, men inte har ett arbete” (Regeringen och Regeringskansliet, 2009). Ur statistik fann vi att unga vuxna är en överrepresenterad grupp bland arbetslösa i Sverige (Statistiska Centralbyrån, 2009). I januari år 2009 uppgick arbetslösheten bland unga vuxna i åldrarna 18-24 år till 103 118, motsvarande år 2008 låg den på 84 805 vilket innebär en ökning på 21,6 % (Arbetsförmedlingen, 2009). Detta visar på att försörjningsproblematiken är av omfattande art bland unga vuxna, vilket även Olofsson och Thourise betonar (2006:8). Denna ökning bland unga vuxna visar på relevansen av att ta del av dessa människors upplevelser. I tabell 1 nedan presenteras att unga vuxna är en stor grupp bland arbetslösa (Statistiska Centralbyrån, 2009).

**Befolkningen 15-74 år (AKU), 1000-tal efter ålder, tid.
Kön=totalt, Arbetskraftstillhörighet=arbetslösa. (1000-tal)**

© SCB

Tabell 1 Källa: Statistiska centralbyrån

1.2 Problem och syfte

Fokus i denna studie ligger på subjektiva upplevelser, både gällande hur unga arbetslösa ser på sig själva och sin levnadssituation. Angelin (2007) betonar i ett konferensbidrag vikten av att ta del av de marginaliserades egna berättelser, något som också pekar på relevansen för vårt syfte. Vi ställer oss frågande till vad det innebär att leva i en situation av arbetslöshet och vidare hur detta påverkar dessa individers upplevelser av sig själva. Vi har en syn på identitetsskapandet som socialt vilket överensstämmer med det perspektiv vi utgår ifrån. Utgångspunkten för vår studie är Symbolisk Interaktionism med underliggande teorier, då vi tror att det är en fruktbar teoribildning för att se på ämnet. Intresset uppstod ur gemensamma diskussioner då detta är ett högaktuellt ämne i dagens samhälle. Unga vuxna arbetslösa och deras upplevelser av sitt identitetsskapande samt sin levnadssituation är vad vi i denna studie ämnar undersöka. Unga symboliserar framtiden, detta pekar på relevansen och vikten av att uppmärksamma deras upplevelser. En aspekt är också att det som sker i tidiga stadier av livet kan komma att präglade framtiden hos dessa individer.

Syftet med uppsatsen är att beskriva och ge djupare förståelse för hur unga vuxna arbetslösa i Västra Götalands län upplever sitt identitetsskapande och sin levnadssituation.

Forskningsfrågor

- Hur upplever unga vuxna arbetslösa i åldrarna 18-29 år sin levnadssituation?
- Utifrån deras levnadssituation, vilka aspekter upplever unga arbetslösa vara viktigast för deras identitetsskapande?
- På vilket sätt påverkar de viktigaste aspekterna av levnadssituationen deras identitetsskapande?

1.3 Avgränsningar

I denna studie har vi valt att avgränsa oss till Västra Götalands län, anledning till att vi valt att fokusera på ett län är att vi har anpassat oss efter de resurser som har stått till vårt förfogande.

Det vi förväntar oss finna i denna studie är att människor som befinner sig i en levnadssituation som arbetslös påverkas på det sociala planet. De förändrade sociala interaktionerna som denna levnadssituation för med sig förväntar vi oss vara av stor vikt för hur det egna identitetsskapandet upplevs. Vi tror att våra resultat i denna studie kommer peka på att den upplevda identiteten förändras i denna nya levnadssituation. Genom att lyssna till de unga vuxnas egna berättelser hoppas vi kunna nå en djupare förståelse för deras levnadssituation.

1.4 Disposition

Uppsatsen börjar med en introduktion till vår studie med presentation av syfte och problem samt avgränsningar. Det nedanstående kapitlet i vår uppsats redogör för tidigare forskning och litteratur kring upplevelser av arbetslöshet bland unga vuxna. Därefter presenteras våra teoretiska utgångspunkter, teorier underliggande perspektivet symbolisk interaktionism, vilka vi kommer att använda oss av vid

tolkning av vårt empiriska material. I nästkommande kapitel redovisas vårt val av metod, följt av resultat av analys på det empiriska materialet. Avslutningen på denna studie är i form av en diskussion, där koppling mellan vårt empiriska material, teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning sker.

2 Tidigare forskning

Prognoser över arbetsmarknaden visar stora risker för trängseffekter för unga vuxna, vilket innebär en ökad risk för arbetslöshet, som vidare kan leda till ett bidragsberoende (SOU 2006:102; Marttila, 2007). Det kan finnas skillnader i hur ungdomar upplever sin situation, detta kan bero på huruvida dennes syn på arbetslöshet är negativ eller positiv, till exempel om det är självvalt eller inte. Arbetslöshet betraktas oftast som något negativt då många unga vuxna anser att arbete är grunden för personlig identitet och självkänsla. För dem som inte lyckas ta sig in på marknaden får självkänslan sig en smäll då de känner att de inte är tillräckligt kompetenta för att få ett arbete. Arbetslöshet kan vara stigmatiserande, vilket kan komma att påverka de ungas självbild. I Axelssons (2005) studie visar resultat att sysselsättning och aktivitet, ekonomi och socialt stöd var de tre viktigaste faktorerna hos hans respondenter. Livskvaliteten, fritiden, självkänslan, autonomin, det sociala stödet och mentala hälsan var de faktorer som överlag var av störst betydelse för hur arbetslöshet hos individen upplevs. Andra studier har visat att socialt stöd, i form av familj och andra har stor betydelse för hur arbetslösheten drabbar individen och visade på att arbetslösa individers familjekontakter ökade medan kontakt med vänner minskade till följd av individens arbetslöshet (Rantakeisu, Starrin & Hagquist, 1997; Stojanovic, 1998; Martilla, 2007). Gällande parrelationer i privatlivet uttryckte både män och kvinnor upplevelsen att arbetslöshet kan tära på relationen, många menar att den enes problem förs över till den andre eller att den arbetslöse partnern känner sig bortglömd och att många relationer tar slut bland annat på grund av det ovan nämnda (Stojanovic, 1998).

Individer i en situation av försörjningsproblematik kan uppleva sig exkluderade från arbetsmarknaden och samhället i övrigt. I Rantakeisus avhandling (2002) framkommer det att skamkänslor hos de arbetslösa bland annat är kopplat till deras ekonomi. Forskning visar även att många arbetslösa ser den ekonomiska aspekten som svårast i sin situation som arbetslös, då vissa får använda sina besparingar för att leva eller ta kontakt med socialtjänsten för att få hjälp med försörjning. Det uttrycktes också en oro att andra skulle se de arbetslösa som en

social eller ekonomisk börda (Rantakeisu, Starrin & Hagquist, 1999; Stojanovic, 1998). Det ses även i många fall som mindre skamfyllt att erhålla pengar från försäkringar, som till exempel A-kassa eller sjukförsäkring, än ekonomiskt bistånd (Marttila, 2007; Jönsson, 2003). Ett liv med försörjningsproblematik och utanförskap kan alltså präglas av upplevelser av skam, skuld och negativt bemötande, så som upplevelser av förnedrande kommentarer från omgivningen (Angelin, 2007; Jönsson, 2003). Resultatet från en undersökning gjord av Rantakeisu, Starrin och Hagquist (1997) visade på att arbetslösa ansåg att andra hade negativa attityder gentemot dem på grund av deras situation. De upplevde bland annat att de nedvärderades genom att de kallades lata och att de eller deras åsikter ignorerades av omgivningen samt att de ansågs mindre kompetenta (Rantakeisu et al., 1997; 1999). Detta är något som är av intresse då det kan komma att påverka hur unga vuxna upplever sin situation som arbetslösa samt hur denna upplevelse påverkar deras syn på sig själva och identitetsskapandet. En hög arbetslöshet kan leda till en arbetslöshetskultur. En gruppidentitet kan komma att bildas där man inte arbetar och helst umgås med andra arbetslösa. Arbetslösheten har då blivit en naturlig del som man varken skäms för att kallas eller befinna sig i (Stojanovic, 2001). Dessa forskningsresultat får oss att fundera över om en arbetslöshetskultur och identitet har utvecklats bland unga vuxna i Sverige som bidrar till att arbetslöshet blir och upplevs mindre skamfyllt.

Även om dagens samhälle har utvecklats i välfärdens riktning finns det hål i detta skyddsnet. Symptomen på dagens arbetslöshet är ofta sociala i sin karaktär där identiteten kan påverkas. Att individer som försätts i försörjningsproblematik förändrar sina levnadsvanor till följd av detta är något Jönsson (2003) påvisar. Detta är också något vi kan förvänta oss finna och genom att ta del av dessa människors berättelser även få en uppfattning om hur detta påverkat identiteten. Att befinna sig i en ekonomisk situation som arbetslöshet innebär ofta ett minskat deltagande i sociala aktiviteter som ofta är självklara för andra. Biobesök, fika, restaurangbesök, eller gå ut på dansställen är aktiviteter som unga arbetslösa kan få avvara på grund av knappa ekonomiska resurser. Denna påverkan på levnadssituationen kan gå så långt som till social isolering, ett tillbakadragande för att undslippa erkännandet att inte ha råd, detta då ett arbete innebär både social

och ekonomisk trygghet (Angelin, 2007; Olofsson & Wadensjö, 2005; Stojanovic, 1998). Känslan av självständighet kan förloras vid beroende av staten för försörjning (Marttila, 2007). Svenska ungdomar lägger stor vikt vid att göra samhällsnytta genom arbetet vilket även innebär självutveckling (Stojanovic, 2001). Detta blir intressant för oss då vi söker upplevelser av vad det innebär att stå utanför arbetsmarknaden.

Jönsson (2003) visar i sin avhandling på att den ekonomiska situationen i kombination med sociala interaktioner mellan de arbetslösa och omgivningen är av stor vikt gällande hur arbetslösa upplever sin situation. Interaktioner med andra är av väsentlig betydelse något som denna studie har som utgångspunkt. Att den sociala interaktionens betydelse då det gäller arbetslösas upplevelser inte har studerats tillräckligt i Sverige är också något som uttrycks i denna avhandling vilket visar på vikten av dessa slags undersökningar. Denna ståndpunkt att individen ses som social och påverkas i allra högsta grad av de interaktioner denne ingår i är också något som teori valet tydligt visar på då det är Symbolisk Interaktionism som ligger till grund.

Jahoda (1992) visar på hur viktig den kvalitativa metoden gällande arbetslöshet är då den och den kvantitativa kompletterar varandra men att den tidigare blivit åsidosatt.

”This is not to say, of course, that fieldwork is always the best method in modern research on unemployment, only the most neglected. Depending in the central research questions other approaches are indicated, yielding more precise results. They could however, in their presentation, aim to combine some of the assets of fieldwork with their analyses. In some reports on modern studies it is hard to realize that the unemployed are human beings; they are dissolved into variables suitable for entry into regression analyses and ANOVAS. These estimable statistical techniques have their uses, of course. But if simple percentage distributions preceded them, such reintroduction of people into research reports would gain them not only a wider readership; it would also alert the authors to how much more remains to be explained than generalized tendencies” (Jahoda, 1992;357-358).

3 Teori

Vår studie utgår ifrån Symbolisk Interaktionism med tillhörande teorier. Detta perspektiv betonar att identitetsskapandet är socialt och påverkas av olika interaktioner. En persons identitetsskapande präglas av hur individen ser på sig själv men också vilken bild andra har av denne (Charon, 2004). Individer möter olika former av interaktioner över tid, i denna studie bidrar situationen som arbetslös till nya slags interaktioner. Detta väcker frågan om situationen av arbetslöshet påverkar individens uppfattning av sig själv, både beroende av andras tillskrivelser samt egna, och därmed påverkar identitetsskapandet. Individernas identitetsbild är även viktig att studera då det kan vara en central motivationskälla till hur de kommer att agera (Charon, 2004).

3.1 Definitionen av situationen

Hur individen upplever situationen och därefter agerar beror på hur denne definierar olika sociala situationer som han eller hon befinner sig i, detta benämns Thomasteoremet eller definitionen av situationen (Svensson, 1992). Denna lyder; ”If [people] define situations as real, they are real in their consequences” (Thomas & Thomas, 1928 se Charon, 2004:127). Hur arbetslösa definierar situationen kan vara av betydelse för vilka konsekvenserna blir i deras agerande. Det är alltså viktigt att undersöka hur individerna upplever sin levnadssituation för att se om detta påverkar den (Charon, 2004).

3.2 Spegeljaget

Cooleys begrepp spegeljaget förklarar den process genom vilken individen blir social och innebär att individer ser sig själva genom ögonen på andra. Individen har en föreställning om hur andra ser på och bedömer denne vilket resulterar i att självbild och identitetsskapande växer ur interaktionen med andra individer. Denna föreställning skapas i ett tidigt stadie och kan påverka identiteten. Spegeljagets processer tycks ske i tre steg, insikten att det egna beteendet uppfattas av andra, förståelsen för hur andra bedömer detta beteende och slutligen infinner sig en känsla som tycks vara nära kopplad till den egna identiteten. Denna

känsla kan ta form i positiv riktning likt stolthet eller negativ i form av förödmjukelse eller skam. Den bild som upplevs förmedlas från andra kommer därmed att vara avgörande för hur det egna jaget upplevs. Metaforen härleds från tanken att människor speglar sig och upplever att de är nöjda eller missnöjda med bilden de ser. Individen ser sig själv ur andras ögon, en fantasibild om andras tankar gällande en själv. Positiva eller negativa känslor beror också på om bilden som förmedlas motsvarar den önskvärda bilden (Mortensen, 2003). Individen är nästintill omöjlig att skilja från samhället, även om en individ skiljs från samhället fysiskt har den med sig det i sitt sinne. Detta innebär att samhällsbilden alltid finns med och påverkar identitetsskapandet (Cooley, 1981). I denna studie kommer spegeljaget vara av relevans då vi ämnar undersöka upplevelser gällande levnadssituation och identitetsskapande hos arbetslösa.

3.3 Den generaliserade andre

Den generaliserade andre innefattar normer och värderingar som är utbredda i samhället. Normer och värderingar som den generaliserade andre består av införlivas hos individen i den tidiga socialisationen, detta sker genom att individen tar den generaliserade andres roll. Processen gällande införlivningen sker genom rollövertagande där individen tar till sig attityder från omgivningen och som organiseras till en strukturell enhet inom individen. Individen föreställer sig ett samhälles generella attityd som ger riktlinjer för individen att följa. Genom den generaliserade andres strukturer skapas samhällsmedlemmar. Detta är en process som kan komma att bli avgörande för hur identitetsskapandet tar form då dessa normer och värderingar är införlivade hos individen och därmed blir viktiga för denne att efterleva. Det är alltså i en ständigt pågående process mellan individ och samhälle som detta skapas. Den införlivade bilden av den generaliserade andre är inte fast utan omskapas genom hela livet. Hur den generaliserade andre ser ut gällande arbetslöshet kan därför komma att påverka upplevelsen av att stå utan arbete. Andra individers gemensamma attityder tar alltså rollen som den generaliserade andre gentemot individen men det är först när individen accepterar den generaliserade andres attityder som dessa införlivas hos denne. Den

generaliserade andre kan vara av stor vikt för hur individers identitetsskapande påverkas i situationen som arbetslös (Mead, 1976).

3.4 Stämplingsteorin

Då det är en utsatt grupp i samhället som studeras kan även stigmatisering av individerna ske. Det finns olika typer av stigma, gemensamt är att drag eller egenskaper avviker på ett icke önskvärt sätt från det som förväntas existera. En stigmatiserad person är en stämplad person som kategoriseras som avvikare. Den stigmatiserade kan tillägna sig samhällets bedömningsmönster och normer i synen på sig själv och då uppleva skam och ta till strategier för att bli av med eller dölja det drag som anses avvikande och skamfyllt. Det blir tydligt att de stigmatiserades uppfattningar av sig själva och handlingar påverkas av de stigma som samhället befäster (Goffman, 1972). Stämplingsteorin är också en beskrivning av detta fenomen, denna teori menar likt teorin om stigma att de attityder som förmedlas till individer med avvikande beteende påverkar och formar deras självbild och självvärdering. Stämplingsteorin menar att det är dessa attityder från andra som gör att en individ blir och fortsätter vara socialt avvikande. Avvikelse skapas ur relationella processer, ur interaktioner och är inte ett beteende som sådant. Om en handling eller ett beteende är avvikande beror på hur den eller det bemöts från omgivningen (Becker, 1963). Alltså är det inte avvikelsen i sig som bör studeras utan processen och interaktionerna kring vilken avvikelsen skapas. Teorin om stigmatisering kan hjälpa oss att förstå hur unga vuxna upplever sin levnadssituation av arbetslöshet och om identitetsskapandet har påverkats av den.

4 Metod

Denna studie bygger på kvalitativa semistrukturerade intervjuer som ger en god möjlighet att nå individernas egna upplevelser av sin livsvärld (Kvale, 1997). Vårt val av intervjuform grundades främst på att kunna anpassa intervjuerna för att fånga det som respondenterna uttryckte var viktigt. Detta har också inneburit att de olika intervjuerna har fått delvis skild karaktär och anpassats efter behov samt att flexibiliteten hos de som intervjuats har varit viktig. Frågorna som låg till grund för intervjuerna uppbyggdes runt ett antal relevanta teman till vår studie. En intervjuguide utifrån dessa teman har funnits med som stöd vid intervjuerna för att inte gå miste om att diskutera för oss viktiga områden. Denna intervjuguide finnes i Bilaga 1 med reservation för att den inte följts exakt. Dock har vi varit noga med att diskutera alla viktiga övergripande områden med samtliga respondenter för att nå deras upplevelser.

4.1 Urval

Studien bygger på intervjuer med 10 respondenter, varav 7 kvinnor och 3 män. Intervjuerna skedde under en period av tre veckor i slutet av februari och början av mars 2009. För vår studie fanns följande urvalskriterier, respondenterna var mellan 18-29 år och var inskrivna som arbetslös hos Arbetsförmedlingen. Samtliga respondenter var bosatta i Västra Götalands län. Kontakten med de olika respondenterna knöts genom släkt, vänner, Försörjningsstodenheten samt via efterlysning på internet med hjälp av en blogg. Bakgrundsfakta gällande våra respondenter finns bifogat i Bilaga 2.

4.2 Intervjusituation och transkriptioner

Intervjuerna genomfördes på olika ställen beroende på respondenternas önskemål. Detta resulterade i att intervjuerna ägde rum på fik, bibliotek samt hemma hos respondenten. Vi valde att begränsa oss till två frågesällare vid var intervju för att skapa en trygg stämning för respondenterna. Vilka som deltagit vid intervjuerna har varierats för att ge alla chans att delta vid ungefär samma antal möten. Intervjuerna med våra respondenter bandades med en digital diktafon.

Inspelningarna har fungerat som ett hjälpmedel för att kunna lägga största fokus på respondenterna och intervjun i sig samt för att kunna följa den icke-verbala kommunikationen som inte kunde registreras via diktafonen. Inspelning av intervjuerna skedde för att undvika ett eventuellt störande moment som att anteckna under tiden. En annan orsak till inspelningen var att vi efter mötet med respondenterna skulle kunna transkribera intervjuerna och på det sättet lätt kunna använda det material vi fått utan att gå miste om viktig information. Transkriberingarna har utförts av oss som utfört studien och delats upp jämt mellan dessa tre personer, det har alltid varit en som deltagit i intervjun som transkriberat för att fånga meningen som uttryckts såväl verbalt som icke-verbalt på bästa sätt. Som tack för medverkan och för att skapa ett bra klimat i intervjusituationen bjöd vi respondenterna på fika. I slutet av intervjuerna bad vi att få kontakta respondenterna igen om behov av återkoppling uppstod.

4.3 Etiska ställningstaganden

Frågorna försökte vi ställa på ett så lättsamt sätt som möjligt vilket gjorde att intervjun flöt på som ett vanligt samtal, där vi såg till att få med de frågor vi önskade svar på. Detta innebar att vi tog hänsyn till det faktum att respondenternas situation kan av dem upplevas som ett känsligt ämne att prata om. Information om att frågor som upplevs obekväma inte måste besvaras gavs innan intervjuerna startade. Detta är ytterligare en faktor som har kommit att påverka hur ingående vissa områden har diskuterats beroende på hur bekväm respondenten i fråga har känt sig i situationen. Respondenterna har även innan intervjuerna informerats om hur vi behandlar deras utsagor med anonymitet. Innan intervjun förklarade vi vad vi önskade uppnå med denna studie, att vi i vårt arbete tänkte framhålla värdefulla citat och informerade tydligt att deltagandet i studien var frivilligt samt att deltagandet är anonymt. De riktiga namnen har inte kommit att publiceras utan har fingerats. Respondenterna informerades också om att ljudupptagningen används för utskrift och därmed inte kommer att spelas upp för andra än studiens tre deltagare. Bandupptagningarna har efter transkribering makulerats.

4.4 *Analys av intervjuerna*

Efter transkribering använde vi oss av meningskoncentrering samt meningskategorisering som Kvale talar om i sin bok *Den kvalitativa forskningsintervjun* (1997). Först användes meningskategoriseringen för att kunna se vilka svar som kom under de olika teman vi har i vår studie. Respondenternas utsagor sorterades under de tre teman som motsvarar forskningsfrågorna för att se tydligt vad som härledde till vilket tema. I analysen av det empiriska materialet har också vissa utsagor kommit att komprimeras genom meningskoncentrering för att nå den, för vår analys, viktiga aspekten i sammanhanget. Vissa små förändringar har skett vid utskriften av det empiriska materialet för att fånga överföringen från skrift- till talspråk och inte förlora den mening som uttrycks. Dock har större delen av det empiriska materialet lämnats orört för att inte förlora viktiga meningsskapanden i materialet och där delar av en utsaga utelämnats har detta markerats med symbolen [...]. När materialet sedan strukturerats upp på detta vis kunde analysen med hjälp av valda teorier fortskrida och utförligare diskuteras (Kvale, 1997).

5 Resultat av analys

Nedan kommer de resultat vi nått fram till genom vår analys av intervjuerna att presenteras under tre huvudrubriker. Den första kommer att allmänt presentera vad som har sagts gällande upplevelser av levnadssituationen bland de unga vuxna. Under den andra rubriken behandlas vilka aspekter ur levnadssituationen som uttrycks vara viktigast för identitetsskapandet hos individerna, detta för att under rubrik tre kunna gå vidare till de faktiska identitetsförändringar som uttryckts. Detta för att sedan vidare i diskussionen behandla dessa områden med hjälp av teorier och tidigare forskning.

5.1 Unga vuxnas upplevelser av levnadssituationen

Många av de intervjuade visar att levnadssituationen i form av arbetslöshet påverkar olika delar av livet. En av dessa gäller fritidsaktiviteter där vissa påpekar att arbetslösheten i form av knappa ekonomiska resurser i hög grad påverkar dessa möjligheter. Något som är viktigt för upplevelsen av hur fritiden påverkas är längden av arbetslöshet och beroende på om man extraarbetar. En längre arbetslöshet innebär ofta större indragningar på fritiden. Detta då sparade pengar i längden börjar ta slut och påverkar upplevelsen av möjligheter i levnadssituationen. Vissa respondenter har även uttryckt att fritiden får större utrymme då det finns mer tid till förfogande jämfört med hur levnadssituationen såg ut tidigare. Hur levnadssituationen upplevs, skiljer sig mellan olika respondenter där vissa fortfarande anser sig vara aktiva och ha möjlighet att fylla ut den extra tid som arbetslöshet innebär. Andra menar att tiden blir överflödigt, dagarna blir långtråkiga och innehållslösa. Detta verkar bero på hur levnadssituationen sett ut innan där tidigare etablerade fritidsaktiviteter vidhålls då ekonomin tillåter detta och i vissa fall till och med utökas då resurser i form av tid har utökats. Johan tycker att hans vardag blir jobbig på grund av att han har mer tid men mindre pengar att göra saker för:

”Det var skönt i början, då hade man ju ändå sparat ihop ganska mycket pengar sen sommaren, då kunde man ju ändå leva och göra saker, men nu känns det väl mer bara jobbigt. Kliver upp och gör samma sak, sätter sig framför datorn, det är inget kul, går till

TV:n, inget kul, man går och äter, tittar på TV, inget kul på TV, går tillbaka till datorn så blir det ju.”

Andra områden av levnadssituationen som påverkas är relationerna. Relationer tycks viktigare då stödet från dessa upplevs oersättligt både socialt och ekonomiskt. Relationerna påverkas också i och med att mer tid finns att spendera tillsammans. Likväl som den ökade tiden tillsammans kan förbättra relationer uttrycks också slitningar i och med detta då man upplever att man går på varandra. Dagen spenderas till största delen i hemmet, något som också påverkar. Adam säger följande i samtalet kring detta:

”Alltså det har det väl gjort på sitt sätt för jag menar man blir ju lite annorlunda som person, att man går ju runt och är klart mycket grinigare i och med att ja, just det där, känslan av alltså man är ju inte tillfredsställd med vardagen. Så det har det väl gjort så sett att man är på lite sämre humör och så.”

Unga vuxna i en situation av arbetslöshet upplever också en skillnad mot övriga som arbetar i hur mycket tid som var och en har till att umgås.

Bemötandet från andra upplever många påverkas i och med arbetslösheten. Den arbetslöse kan uppleva att andra har åsikter som att denne själv är ansvarig för sin situation och beskylls för lathet, inkompetens samt passivitet. Här har vi sett en skillnad mellan olika åldersgrupper där de unga vuxna upplever en större acceptans och förståelse från andra i samma ålder än från äldre. Upplevelser av att det inte ser bra ut utåt att vara arbetslös är något vi funnit. Detta visar Anna när hon talar om att folks syn på en är det värsta med att vara arbetslös: ”Det är det värsta. Pengarna det kan jag ta alltså för pengar är inte allt men, det är folks syn på en, att man inte är värd någonting.”

Om funderingar kring flytt hemifrån eller till ny bostad finns sedan tidigare får dessa planer senareläggas under arbetslösheten, då varken trygghet eller möjligheten finns ekonomiskt. De som bor hemma och är nöjda med denna situation finner en trygghet i detta då den grundläggande försörjningen är säkrad. De respondenter som har någon form av extraarbete tycks uppleva levnadssituationen som mer positiv än de som står helt utan. Här kan man också se tydligt att de med extraarbete kan upprätthålla tidigare konsumtionsvanor där

levnadssituationen påverkas mindre än hos övriga. Oro över levnadssituationen upplevs också mindre hos dessa respondenter.

Upplevelser av var inkomsten kommer ifrån är av vikt för respondenterna då känslan av egen försörjning är viktig. Detta har resulterat i att de flesta upplever det mer respektabelt att få sin inkomst från A-kassa än från socialtjänsten. Arbetslösheten präglas av en känsla där individerna inte upplever att de bidrar med nytta till samhället. Detta syns tydligast hos de individer som uttrycker en stark vilja att arbeta. Johan säger:

”Så vill man ju inte bli någon, man vill ju inte bli någon bidrags, fast i bidragsträsket. Det är ju det fulaste man kan vara. Enligt samhället är det ju det. Då är man ju inte så mycket värd. Då är det mer såhär, du lever på bidrag varför kan inte du dra ditt strå till stacken liksom.”

Respondenterna anser antingen att levnadssituationen ser ut som den gör på grund av lägre utbildning eller att det är ett samhällsproblem som inte har med deras egna kvalifikationer att göra. Här tillskrivs alltså bristen antingen som något kopplat till personens identitet eller att det ligger utanför individen själv.

5.2 Viktiga aspekter för identitetsskapandet

Att arbete innebär struktur är något som framkommer som en viktig aspekt hos våra respondenter. Detta är en av de centrala bitarna som förändras i och med en arbetslöshet och är av stor vikt för identitetsskapandet hos dessa individer. Arbete innebär tider att följa, vilket hjälper individen att få struktur på dagen, något de flesta av våra respondenter avsaknar. Hur detta upplevs kommer an på hur de definierar situationen.

Begränsade ekonomiska resurser som arbetslöshet innebär är ytterligare en aspekt som uttrycks vara av stor vikt. Detta då det kan innebära ett begränsat deltagande i aktiviteter så som fritidsintressen, resor samt konsumtion. Detta är viktigt för identitetsskapandet då ett minskat deltagande, på grund av att man inte har råd, jämfört med tidigare kan komma att påverka identiteten vilket Johan säger:

”[...] jag vet inte riktigt vad som finns och sen så har jag ingen ekonomi till att göra något speciellt. Det är svårt att vara med i en förening, det ska ju betalas pengar och så. Ska man till exempel spela fotboll så kostar det ju pengar, allt kostar ju pengar.”

Interaktionerna förändras även i de tidigare etablerade relationerna då deltagandet minskar vilket vi tror är av stor vikt. Ekonomin är också viktig som en symbol gällande egenförsörjning. Att uppleva att man försörjer sig själv är något som tycks vara nära sammanlänkad till identitetsskapandet. Den förändrade levnadssituationen i form av bland annat brist på ekonomiska resurser kan komma att innebära en stämpling av individen som avvikare.

Omgivningens bemötande är också något många tryckt på som en viktig aspekt. Vissa har i högre grad än andra upplevt att det existerar ett negativt bemötande gentemot dem. Respondenterna skiljer sig åt vilket vi menar beror på hur situationen definieras. Här ser vi även återigen att individen kan komma att stämplas som avvikare från omvärlden. Om en negativ bild från omvärlden accepteras kan detta komma leda till tillbakadragande och i drastiska fall social isolering.

Nästa viktiga aspekt vi har uppmärksammat är behovet av att vara sysselsatt. Detta innebär att faktiskt ha något att göra, känna sig behövd samt att bidra med nytta. Adam svarar på hur arbetslösheten har påverkat honom: ”Nej, utan det är ju bara självkänslan och just det där tillfredsställelsen av att man har gjort någonting på dagarna [...]”

Den sociala gemenskapen på arbetet är något som går förlorad i arbetslösheten. Vi har tydligt sett att detta är något som är viktigt för våra respondenter. Gemenskapen som finns på arbetsplatsen skiljer sig från den man har privat och där ges möjlighet att träffa människor som annars inte skulle ges tillfälle till. Erik uttrycker saknaden av gemenskapen på arbetet vid frågan om man känner sig utanför och visar tydligt att gemenskapen är av stor vikt:

”Ja det blir ju lite så. Det blir ju lite så för man hade själv gärna velat stå där och liksom vara med arbetskompisar och jobba och tjöta och liksom så hela dagarna. Sen att ha någonting gemensamt med någon liksom, det har man ju när man är arbetslös men man vill ju ha någonting jobbgemensamt med någon. Också vill man känna en gemenskap på jobbet så att säga. Det tycker jag att jag saknar, för jag var ju ett tag efter skolan då var jag ju och

praktiserade istället för skolan, arbetsförlagd praktik så att säga istället för skolan. Och där var det väldigt bra, där hade man en sån gemenskap det blev jättefin gemenskap där, jag har ju varit och hälsat på där efter jag har slutat och suttit och druckit kaffe och vi hade riktigt så där skönt arbetslag. Det saknar jag väldigt mycket.”

Här kommer också individens speglingsmöjligheter att begränsas, då arbetet innebär att man träffar andra människor än de man frivilligt väljer.

I situationen som arbetslös senareläggs vuxenlivet. Detta innebär att de unga vuxna får svårt att gå vidare och fortsätta identitetsutvecklingen åt vuxenlivets håll. Detta anser vi vara en viktig aspekt då framtidsplaner läggs på is vilket upplevs som störande av individen som vill komma vidare. Den bild av hur vuxenlivet bör se ut som den generaliserade andre har stått för rubbas här då den inte går att efterföljas.

5.3 Identitetsförändring till följd av arbetslöshet

Då identiteten är social innebär ett minskat deltagande att individen i fråga genomgår en förändring. Detta leder ofta till att känslor av utanförskap uppstår vilket upplevs påfrestande. Samma sak gäller för konsumtionen där vissa individer har kommit att särskiljas från andra i och med att man inte har råd att ligga på samma nivå jämfört med tidigare och andra arbetande. Adam säger: ”Alltså det klart har man vant sig vid att leva på ett visst sätt och vid en viss standard att det är ju alltid jobbigt och gå bakåt i utvecklingen och att man blir äldre.”

Att inte kunna försörja sig själv och vara beroende av andra då det gäller ekonomin tycks påverka identiteten. Detta leder till att känslor av oro och otillfredsställelse uppstår. Denna aspekt verkar vara nära knuten till hur identiteten kan komma att förändras. Detta kan ha att göra med att man inte lyckas leva upp till den norm som internaliserats via den generaliserade andre och att detta kan upplevas som ett misslyckande.

Om levnadssituationen i form av omgivningens bemötande definieras som jobbig och skamfylld kommer individen i fråga att agera efter detta och undvika

situationer där detta framkommer. Här har vi sett att detta innebär ett tillbakadragande från individens sida för att slippa förklara sig i dessa situationer.

Anna uttrycker detta med följande ord:

”Ja lite, lite gör jag det faktiskt för att det. Varför ska det vara så svårt för mig liksom, varför just mig? Varför ska de få jobb och inte jag? Och då blir det att jag, jag har inte samma kontakt med dem, eller liksom skärmar av mig lite mer bara för att slippa det här. [...] Så att jag skärmar av mig lite mer så.”

Lisa visar också på detta i sitt resonemang: ”Ja men man blir instängd, till slut så vågar man liksom inte prata med folk för man har ju nästan glömt bort hur man gör [...]”

Däremot har de som inte upplever levnadssituationen jobbig eller skamfylld varit öppna med att prata om arbetslösheten och inte undvikt ämnet. Detta kommer att påverka vilka konsekvenserna blir då de som redan har en positiv syn upprätthåller denna genom att framhålla sig själv som positiv. Även om dagens höga arbetslöshet har förmildrande omständigheter ser vi att spår av skam lyser igenom i mötet med andra, då särskilt med äldre. Johan säger följande:

”Nu tycker jag inte det är jobbigt eftersom att det är så många fler som är arbetslösa. Det är liksom något som blivit väldigt uppmärksammat och så, så att nu känns det väl inte så jobbigt men. Det jobbiga är väl när man träffar vuxna människor, liksom man känner sig liksom som att man är någon, man bara vill inte eller man känner sig som en, som en liten tonåring som: nej jag tänker inte jobba eller något sånt där. För det känns som de äldre inte tror att man gör, de tror att det finns jobb, tror att man inte lägger ner så mycket energi på det liksom.”

Bemötandet påverkas i vissa fall faktiskt men minst lika viktigt har vi märkt är individernas tro om hur andra ser på dem.

Det tycks vara mer pinsamt i början av arbetslösheten än senare. Detta uttrycker Adam: ”Alltså i början just det där när man blev arbetslös så var det väl lite så det klart att det är pinsamt om man träffar ja släkt och vänner som säger: vad gör du? Och sådana saker. [...]”

Under rubriken ovan har vi visat att sysselsättning är en viktig del i att ha ett arbete gällande att känna sig behövd, ha något att göra och bidra med nytta.

Respondenterna som definierar situationen på det sätt att sysselsättningen är viktig för välmåendet upplever att de inte når upp till de mål som de tycker att de borde vilket innebär en negativ syn på sig själv och utveckling av identiteten. Här ser vi också att när den önskvärda bilden inte längre stämmer överens med den faktiska situationen kan detta komma att påverka synen på sig själv. Individer kan själva komma att se ner på sig då de inte följer normen.

Människor som annars inte skulle söka sig till varandra frivilligt kommer på arbetet ihop och får utbyta erfarenheter. Detta påverkar identiteten då vi anser att denna är social. Detta uttrycker bland andra Adam tydligt:

”Ja det är ju tryggheten, inkomsten. Och sen så alltså jag tycker ändå just det där det är den sociala biten att man går iväg till jobbet och träffar det folket för det är ju ändå inget folk man träffar till vardags, att jag tror det är nyttigt att träffa den där 55 åriga gubben och höra hans saker och, att det är mycket det att man träffar så mycket folk och kontakter som man aldrig skulle kunna få till vardags om det inte var via arbetsplatsen.”

De interaktioner som uppstår på arbetsplatsen är av central vikt för identitetsskapande då det ger nya speglingsmöjligheter. Erik yttrar följande: ”Ja man får ju nya relationer och då förändras man ju lite som person [...]”

Hur identitetsskapandet påverkas av att vara arbetslös varierar beroende på hur man tillskriver eller definierar orsaken till arbetslösheten. Då orsaken anses ha personliga orsaker påverkar annorlunda än då samhället besitter ansvaret. Stina säger:

”Ja när man håller på och söker arbete hela tiden och kanske inte får så mycket svar, då börjar man ju få lite dåligt självförtroende och tänker att jaha är det något fel på, på hur jag skriver eller vad jag gör och så. Fast samtidigt så vet man ju att det är så många som konkurrerar om jobben så att, men man kanske blir lite så att man deppar ihop lite när man inte får något jobb direkt.”

Det har också framgått att vissa har en klar bild av hur vuxenlivet bör se ut samt när detta skall infinna sig. När efterlevnaden av denna bild av vuxenlivet förhindras påverkas identiteten genom att individen upplever att denne går bakåt i livets utveckling i stället för framåt. Adam svarar följande på frågan om vuxenlivet senareläggs:

”För just det där att det vuxna livet i alla fall i min värld alltså just det där familj, hus, ta sig fram någonstans att allt läggs ju på is. Att nu står man ju bara i paus läge och trampar vatten och hoppas på att det ska hända någonting, komma någonting.”

Strukturen har visat sig vara av betydelse för identitetsskapandet men hur en förlust av denna påverkar beror på hur situationen definieras. Vissa har kommit att blir latare och ser mer negativt på sin vardag vid denna förlust, andra ser ljusare på tillvaron.

Vi har sett att arbetslösheten har påverkat flera av våra respondenters identitet på ett destruktivt sätt genom att de är mer oroliga, passiva, känner pessimism inför framtiden, upplever hopplöshet samt tristess. Detta är något Johan tydligt uttrycker: ”Ja det klart jag har. Jag har blivit mer negativ till saker och ting. Och mer man känner så här va fan, jag skiter i det här snart.”

Erik visar hur pessimismen inför framtiden vuxit fram i honom under arbetslöshetens gång. Han har inte tidigare upplevt att han funderar som han har kommit att göra nu.

”Nej jag funderar, jag funderar väldigt mycket hela tiden. Funderar, funderar och funderar och det blir liksom ja. [...] Ja man tänker mycket över framtiden och tänker mycket på ja undra om det kommer vara så här om tjugo år till exempel undra hur jag, hur det kommer gå om jag inte har något jobb sen och, ja kan ju inte bo här hela livet och jag måste ju, ja det är ju mycket tankar.”

Denna negativitet som vi kan se ovan är också något media är med och skapar och förstärker. Johan säger vidare om hur arbetslösheten har förändrat honom och hur han förhindras från att vara sitt riktiga jag:

”Som, skulle man enklare få ett jobb eller något direkt efter utbildning, få en fast anställning så det klart man skulle va, va som man är egentligen. Det vill man ju även vara nu också, men det blir ju svårt.”

6 Diskussion

Syftet med denna studie har varit att beskriva och ge djupare förståelse för hur unga vuxna arbetslösa i Västra Götalands län upplever sin identitet och levnadssituation. Vidare har uppsatsen utgått från tre övergripande frågeställningar. Hur upplever unga vuxna i åldrarna 18-29 år sin levnadssituation? Utifrån deras levnadssituation, vilka aspekter upplever unga vuxna arbetslösa vara viktigast för deras identitetsskapande? På vilket sätt påverkar de viktigaste aspekterna av levnadssituationen deras identitetsskapande? Det som främst tycks vara av betydelse för hur identiteten och levnadssituationen upplevs är det som nedan kommer att diskuteras.

Att arbete är något betydelsefullt för hur individer upplever sig själva råder det inget tvivel om, något vi anknyter till definitionen av situationen. Att ha ett arbete innebär inte bara en inkomst utan betyder så mycket mer. Att känna sig behövd, att få bidra, att känna gemenskap, att ha möjlighet till självförsörjning är alla bitar som ofta vinnas ur ett arbete, något som framkommit i vår studie. Ett arbete har också ett symboliskt värde som säger något om vem du är. Att stängas ute från allt vad ett arbete innebär får konsekvenser för hur det egna identitetsskapandet påverkas och hur levnadssituationen upplevs. Hur arbetslösheten har påverkat identitetsskapandet och hur levnadssituationen upplevs varierar till stor del beroende på hur situationen definieras och hur arbete i sig värderas. Då vi ser att arbete är något som är starkt knutet till självkänslan blir denna också starkt påverkad vid en arbetslöshet (Charon, 2004; Svensson, 1992).

Något vi funnit är att det råder normer bland arbetslösa unga vuxna som innebär att man genom arbete bidrar med nytta både till sig själv genom försörjning så som till samhället i stort, något även Stojanovic (2001) visar. Dessa normer är något som internaliserats genom socialisationen. Att vara utan arbete innebär ofta att normer som den generaliserade andre består av inte kan efterlevas. Detta visar sig i att många upplever arbetslöshet som ett misslyckande och till viss del skamfullt. Något som framkommit i analysen är att skamkänslor upplevs som allra störst i början av arbetslösheten men förmildras allt eftersom tiden går. Den

generaliserade andre tycks omskapas efter en längre tids arbetslöshet för att passa individens nya levnadssituation (Mead, 1976). Även då normen gällande arbetslöshet ofta innehåller starka krafter av vikten att arbeta kan vi också se tendenser av förändring gällande dessa. Att arbetslösheten i Sverige den senaste perioden har ökat innebär att även acceptansen ökat. Samhällsnormen omskapas till att det är mer accepterat att vara arbetslös då denna ökar och individens olust att arbeta uppfattas inte längre vara anledningen utan samhällets svårigheter att tillgodose alla med arbete. Detta kan i längden innebära att situationen inte upplevs som skamfylld och det blir godtaget att vara arbetslös. Detta är något Stojanovic (2001) har funnit vid hög arbetslöshet och som hon benämner med en arbetslöshetskultur. Att vara arbetslös har då blivit ett naturligt tillstånd som man inte skäms för att kallas eller för att befinna sig i. Utifrån vår analys är detta inget som till fullo skett än men då det har blivit mindre skamfyllt att vara arbetslös än tidigare kan vi se att utvecklingen går i denna riktning. Goffman menar att det är situationen som avgör vad som ses som normalt respektive avvikande, detta har vi sett då dagens höga arbetslöshet innebär att det blir mindre stigmatiserat att vara arbetslös. Det är inte längre i lika hög grad ett avvikande stigma att vara arbetslös då det har blivit vanligare (Goffman, 1972). Bilden av hur vuxenlivet bör se ut är också något som verkar vara internaliserad hos individen i form av den generaliserade andre. Denna bild är endast möjlig att leva upp till vid arbete och jämförs med den arbetslöses situation. Jämförelsen resulterar i att individen inte kan fortskrida med det vuxna livet i samma takt som de arbetande vilket bidrar till otillfredsställelse (Mead, 1976).

Då det gäller strukturen i vardagen ser vi tydligt att hur individerna definierar sin situation kommer att påverka dess konsekvenser, likt teorin gällande definitionen av situationen. Detta visar sig i att de respondenter som upplever att de kan vidhålla en struktur på sina dagar och är inställda på att detta inte är en tydligt negativ aspekt också ser sin situation som mer positiv. I de fall då strukturen rubbas i jämförelse med tidigare schemalagda dagar och detta upplevs vara negativt har individen kommit att känna en otillfredsställelse. Tiden upplevs i dessa fall ofta som överväldigande och att fylla ut all den extra tid som står till förfogande är näst intill omöjligt (Charon, 2004; Svensson, 1992).

Respondenternas generaliserade andre tycks innehålla normer gällande arbete, där att upprätthålla en struktur via sysselsättning bidrar till en upplevelse av meningsfullhet. Här kan vi se en återkoppling gällande känslan att vara sysselsatt då dagarna upplevs ostrukturerade och saknar mening på grund av att den rådande samhällsnormen som Mead (1976) benämner den generaliserade andre inte kan efterlevas.

Hur upplevelsen av arbetslösheten påverkas beror på om bemötandet från andra upplevs som negativt eller inte. Genom att agera positivt eller negativt gentemot andra så blir gensvaret enligt definitionen av situationen av liknande karaktär. Detta har vi sett i vår undersökning där de individer som upplever högre grad av negativt bemötande och därmed handlar efter detta tycks uppleva arbetslösheten som helhet vara mer problematisk än andra (Charon, 2004; Svensson, 1992). Bemötandet från andra kan också resultera i en stämpling av individen som avvikare. Här har vi märkt att detta huvudsakligen kan ge två olika resultat för identitetsskapandet. Den första innebär att individen tar åt sig av den bild som ges av andra och internaliserar denna vilket kan innebära att identiteten påverkas negativt och individen till slut upplever sig själv på samma sätt, här uppstår skamkänslor. Den andra är att individen snarare gör tvärtom och skapar en negativ bild av dem som stämplar denne vilket innebär att en negativ känsla gentemot dessa andra uppstår som ett försvar för identiteten. En omvänd stämpling är alltså vad som sker här och är i samma linje som Goffman beskriver i hans teori om stigma där han förklarar hur den avvikande individen kan vara mindre berörd av stigmatisering då denne istället tillskriver bristen ligga hos andra (Goffman, 1972). Analysen har visat att omgivningens bemötande i många fall upplevs ha förändrats åt det negativa hållet, denna förändring kan vara faktisk eller en tro om hur andra ser på dem. Den inbillade synen som de är inställda på existerar i samhället påverkar identiteten. Detta blir därmed synen som dessa individer speglar sig i och många av de vi intervjuat har varit så säkra på denna sak att det har kommit att påverka dem i allra högsta grad. Här speglar sig individen i den bild som förmedlas och tar den till sig vilket ytterligare kan komma att förstärka det positiva eller negativa identitetsskapandet. I detta fall definieras situationen som verklig och konsekvenserna för identiteten blir därmed verkliga då man

anpassar sig och lever efter den (Cooley, 1981). Att bemötandet från jämnåriga upplevs vara mer accepterande än det från äldre generationer tror vi har att göra med att den generaliserade andre (Mead, 1976) ser olika ut hos dessa generationer. En anledning är också att unga vuxna befinner sig i liknande situation på en förändrad arbetsmarknad.

För att anknyta till spegeljaget, tycks det vara så att arbetslösheten också kan innebära att individen inte har lika många personer att spegla sin identitet i vilket verkar begränsande för identitetsskapandets olika utvecklingsmöjligheter (Mortensen, 2003). Arbetet kan tvinga individen att umgås med andra människor än den själv väljer vilket innebär att andra sidor än de man är van vid bekräftas. Detta gör att identitetsskapandet får vidare möjligheter till utveckling på grund av att individens respons från andra på det egna jaget blir mer omfattande.

Huruvida anledningen till arbetslösheten definieras som en brist hos personen själv eller ett samhällsproblem har vi sett påverkar hur identiteten förändras. De individer som tillskriver problemet som en brist hos sig själva har vi sett förändras genom att de är mer aktiva än övriga på grund av att de ser möjligheter till att kunna påverka sin situation. Då individen känner på detta sätt påverkas också identitetsskapandet på det sätt att ett större personligt misslyckande upplevs. De individer som har uttryckt att det är samhället som står ansvariga upplever en större maktlöshet och har därmed kommit att bli mer passiva samt uppgivna på grund av att de definierar situationen som något de själva inte kan påverka och handlar därefter (Charon, 2004; Svensson, 1992).

Våra respondenter uttrycker en identitetsförändring i det att de har blivit mer destruktiva i sitt tänkande och i sitt agerande. De tydligaste former detta framkommer på är att de bland annat blivit mer oroliga, passiva och att de känner pessimism inför framtiden. Här ser vi att media kan vara en av orsakerna till att denna destruktivitet formas och vidhålls. Individer som är arbetslösa i dagens lågkonjunktur kan inte fly från medias bild som påminner individen om den svåra situationen som råder. Medierna skapar en världsbild hos individerna vilket vi tydligt sett. Då individerna antar denna bild i form av den generaliserade andre

blir resultatet som beskrivet ovan. Enligt Mead (1976) skapas identiteten genom samspel mellan omgivningens bild och egna upplevelser. Detta innebär att den arbetslöse övertar omgivningens bild och gör om den till sin egen, något som överensstämmer med det vi funnit. Media ger en bild av att arbetsmarknadsläget är på väg att bli ännu sämre med färre chanser att få arbete och därmed kan individen komma att definiera situationen så som att deras chanser att få ett arbete är minimal och därmed agera därefter (Charon, 2004; Svensson, 1992).

Arbetslöshet har ofta visat sig leda till ett minskat deltagande och ett undandragande, detta av olika anledningar såsom försämrade ekonomi eller upplevd skam över arbetslösheten men även passivitet kan vara en anledning. Detta är även något vi funnit i den tidigare forskningen (Angelin, 2007; Olofsson & Wadensjö, 2005; Stojanovic, 1998). Det minskade deltagandet kopplar och förstår vi ur stämplingsteorin. Att man drar sig undan sociala interaktioner kan vara ett tecken på att den arbetslöse har tillägnat sig samhällets bedömningsmönster där denne i synen på sig själv upplever skam. Ett undandragande kan i detta fall vara en strategi för att undkomma skammen och stämplingen som ger upphov till den. Teorin om stigma menar att individer kan komma att planera livet på det vis att besvärade kontakter undviks vilket blir mer problematiskt för en stigmatiserad individ som har många att undvika. Detta är enligt denna teori vad som kan leda till social isolering i längden. Vi har sett att de som själva upplever arbetslösheten vara besvärade drar sig undan från dem som denne kanske förut haft mer kontakt med då dessa nu förstärker stigmat (Goffman, 1972). Skammen kan alltså vara så svår att konfrontera och leva med att individerna hellre drar sig tillbaka jämfört med tidigare. Detta kan ytterligare skapa en upplevelse av att andra ser individen som förändrad då denne inte längre deltar på samma sätt. Vid insikten av att andras syn på en själv förändras kan individen spegla sig i denna bild och detta bidra till ytterligare skamkänslor över den rådande situationen (Mortensen, 2003).

Övergripande kan vi också se att arbete innebär trygghet som innefattar alla de faktorer vi tidigare diskuterat. När tryggheten i livet rubbas kan individen ifrågasätta hela sin tillvaro, identitetsskapandet förändras då individen upplever

bland annat ökad oro. De olika områden som tagits upp ovan är alla viktiga och påverkar tillsammans upplevelsen av levnadssituationen samt identitetsskapandet. Överlag kan vi se att beroende på hur levnadssituationen definieras har detta styrt beteendet och därmed upplevelsen, som i sin tur kommit att påverka hur identitetsskapandet utvecklats (Charon, 2004; Svensson, 1992). Vi har också sett att den rådande samhällsnormen i form av den generaliserade andre är av stor vikt för upplevelser av arbetslöshet samt identitetsskapande och som i hög grad spelar in i hur detta tar form (Mead, 1976). Stämplingsteorin (Becker, 1963; Goffman, 1972) har också kommit att hjälpa oss i analysen av hur upplevelser och identitetsskapande har förändrats. Beroende på om individen i fråga upplever arbetslösheten som ett avvikande drag eller inte tycks i linje med stämplingsteorin snarare bero på bemötandet från andra än det avvikande draget i sig. Detta verkar också vara avgörande för upplevelsen där de som upplever en avvikelse ser situationen som mer negativ jämfört med övriga. Även om de andra teorierna har varit mer centrala för oss har även spegeljaget (Mortensen, 2003) hjälpt oss på vägen att uppnå vårt syfte där upplevelsen av hur andras bild av individen har kommit att påverka hur denne ser på sig själv. Upplevelser av levnadssituationen som positiv eller negativ har skiljt sig lite mellan olika individer beroende på deras olika utgångspunkter. Vi kan även dra slutsatsen att identitetsskapandet har påverkats hos samtliga individer dock ibland i olika riktningar och omfattning vilket vi visat varför i resonemanget ovan med hjälp av de valda teorierna. Arbetslöshet är ingenting statistiskt som betyder samma för alla, inte heller har arbetslöshet genom tiderna haft samma betydelse utan upplevelser är beroende av tid och rum. Inte att förglömma är också att historien alltid finns med och påverkar det som sker i nuet, varför arbetslöshet upplevs på ett visst sätt är beroende av vad som tidigare skett då detta har utvecklat denna sfär av samhället i en viss riktning. Hur arbetslöshet upplevs och påverkar beror på processen kring vilken den skapas. Teorierna har gjort det möjligt att fånga subjektiva meningar så som respondenternas egna definitioner av vad det innebär att vara arbetslös och hur denna levnadssituation påverkar upplevelserna av sig själva.

Kontentan av det som kommit fram i analysen visar att arbetslösheten påverkar många delar av livet och blir därmed ytterst viktig för hur individen upplever sig

själv. Det är inte endast inkomsten i sig som förändras utan många sociala delar av livet. Interaktionerna inom individen själv, mellan individer samt mellan individ och samhälle har alla visat sig vara av vikt för identitetsskapandet i en gemensam process. Dessa går inte att se lösryckta ifrån varandra då det gäller arbetslöshet utan förändringar på de olika nivåerna påverkar hela tiden hur förändringen ter sig på nästa. Ett exempel på detta är att hur individen tänker gällande situationen påverkar hur denne agerar på den interpersonella nivån samtidigt som hur de processer som sker intrapersonellt ser ut beror på hur bemötande och samhällsbilden ser ut. Det går inte heller att se på vilken nivå processen sker först utan detta är något som sker samtidigt och alla är delar av det meningssystem som arbetslöshet innefattar. Slutsatsen är därmed att helheten är avgörande för hur individen upplever sin levnadssituation och sitt identitetsskapande.

Vi påstår oss inte i denna studie ha funnit slutsatser som gäller alla utan ämnar förstå de specifika tio respondenter som har deltagit i undersökningen. Om detta sedan är något som går att dra generella slutsatser om är något vi lämnar till vidare kvantitativ forskning där vi också i vår tidigare forskning har tagit del av några av dessa generella drag. Dock har vi i denna studie snarare försökt fånga de subjektiva berättelserna gällande arbetslöshet och vilken innebörd den har i individens upplevelse. Fokus har snarare legat på att nå ett djup i respondenternas unika berättelser än övergripande drag. Vi har även sett, vilket har framgått i analysen, att flera har uttryckt liknande upplevelser.

De resultat vi i denna studie har kommit fram till är inte något vi påstår vara av allomfattande art. Vi menar snarare att arbetslösheten är viktig att studera utifrån olika teoribildningar och därmed med hjälp av olika metodologiska angreppssätt för att nå meningen i vad denna situation kan komma att innebära. Vi anser det också vara viktigt att fortsätta studera fenomen som dessa i takt med att samhället utvecklas vilket vi tydligt har sett påverkar upplevelsen av levnadssituationen samt hur identitetsskapandet tar form, något som vidare kan studeras med hjälp av bland annat Giddens (1997) resonemang gällande reflexivitet och individualisering av samhället. Då det gäller lämplighetsgraden av att studera

arbetslöshet utifrån perspektivet symbolisk interaktionism har det visat sig ge goda insikter. Perspektivet fokuserar på en komplex helhet där ingenting kan förstås isolerat. Med detta menar vi att samhälle och individ bör ses som en enhet, människor uppstår i det sociala rummet. Detta betyder att arbetslöshet och upplevelser härav måste studeras med detta i åtanke annars kan konsekvenserna bli att orsaker till situationer tillskrivs på antingen en individuell eller samhällelig nivå. Då detta sker anser vi att man bortser från det centrala, nämligen att de båda är lika viktiga och inte är varandras antiteser. Det är snarare den gemensamma processen som är viktig. Under livets gång skapas nya relationer och interaktioner, detta framhålls av perspektivet som säger att individen och den sociala verkligheten kontinuerligt omskapas och förändras genom interaktionsprocesser (Svensson, 1992). Då arbetslöshet till stor del tycks innebära förändrade interaktioner i olika former har vi kunnat se vilken stor vikt dessa är av för individerna. Vi påstår inte att detta perspektiv är det enda som lämpar sig för dessa slags studier men att utan att innefatta detta perspektiv förbises det som tycks påverka nästan mest. Detta är alltså interaktionen med människorna omkring och vikten av att andra skall uppfatta en själv vara på samma sätt som man själv gör. Upplevelser av att andra ser en på ett annat sätt kan innebära att individen själv förändrar synsättet på sig själv och lever efter den bild som skapas mellan sig själv och andra.

7 Referenser

Angelin A. (2007). Man vill ju kunna försörja sig själv –en studie om försörjningspolitik och arbetslöshet bland unga vuxna i Malmö. [I] *Utanförskapet –välfärdssamhällets baksida*. Forskningsrådet för arbetslivet och socialvetenskap (FAS): 24-25 april 2007; Göteborg, s.25-33.

Arbetsförmedlingen: *Månadsstatistik Arbetsmarknadsverket* (2009). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://mstatkommun.arbetsformedlingen.se/> [2009-03-10].

Axelsson, L. (2005) *Arbetslösa ungdomars upplevelser av sin livssituation i början av 2000-talet*. [Elektronisk]. Högskolan Kristianstad/Institutionen för beteendevetenskap.

Tillgänglig: <http://eprints.bibl.hkr.se/archive/00000405/01/AxelssonLars.pdf> [2009-02-17].

Becker, H. (1963). *Outsiders*. New York: The Free Press.

Cooley, C.H. (1981). *Samhället och individen*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.

Charon, J.M. (2004). *Symbolic interactionism: An introduction, an interpretation, an integration*. (8th ed.) London: Pearson Prentice Hall.

Giddens, A. (1997). *Modernitet och självidentitet: självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Diadalos.

Goffman, E. (1972). *Stigma- Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Jahoda, M. (1992). Reflections on marienthal and after. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 65, 355-358.

Jönsson, L.R. (2003). *Arbetslöshet Ekonomi och Skam*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.

Jönsson, L.R. (2003:1). *När välfärden krackelerar – Berättelser om hur det är att leva utan arbete*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Marttila, A. (2007). *Hälsa och livsvillkor bland socialt och ekonomiskt utsatta grupper i Stockholms län*. Stockholm: Centrum för Folkhälsa; Enheten för Socialmedicin och Häsoekonomi: Rapport 2007:5.

Mead, G.H. (1976). *Medvetandet, jaget och samhället. Från socialbehavioristisk ståndpunkt*. Lund: Argos.

Mortensen, N. (2003). Den amerikanska pragmatismen. [I] Andersen, H. & Kaspersen, L.B. (red.). *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Olofsson, J. & Thourise A. (2007) Ungas framtidsvägar – möjligheter och utmaningar. [I] Olofsson, J & Thourise, A. (red). *Ungas framtidsvägar – möjligheter och utmaningar*. Stockholm: Agora.

Olofsson, J. & Wadensjö, E. (2005). *Arbetslöshet*. Stockholm: SNS Förlag. Pocketbiblioteket, no.14.

Rantakeisu, U., Starrin, B. & Hagquist, C. (1997). Unemployment, shame and ill health – an exploratory study. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 6, 13-23.

Rantakeisu, U., Starrin, B. & Hagquist, C. (1999). Financial hardship and shame: A tentative model to understand the social and health effects of unemployment. *British Journal of Social Work*, 29, 880-901.

Rantakeisu, U. (2002). *Arbetslöshetens olika ansikten –Fyra studier om arbetslöshetens sociala och hälsomässiga yttringar*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.

Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden (2006). Stockholm: Fritzes. (Statens offentliga utredningar 2006:102).

Svensson, T. (1992). *Människa, interaktion och social omgivning*. Mullsjö: Ekbacken Förlag.

Tillhörande tabell 1

Statistiska Centralbyrån: *Statistics Sweden*. (2009). [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.ssd.scb.se/databaser/igraph/MakeGraph.asp?onpx=y&pxfile=tmp200931018201147AM0401GB.px&PLanguage=1&menu=y&gr_type=1 [2009-03-10].

Starrin, B.(2006-11-06). *Fattig, skamsen och förödmjukad*. [Elektronisk] Google Scholar. Tillgänglig: http://64.233.179.104/scholar?hl=sv&lr=&q=cache:we-pvfTeTFYJ:starrin.sytes.net/Kapitel_till_kirstis_bok_fattigdom_2006_11_02n.pdf+fattig+skamsen+f%C3%B6r%C3%B6dmjukad [2008-09-18].

Starrin, B. & Kalandar-Blomqvist, M. (2001). *Det är skammen...skammen att inte klara sig själv – En studie om socialbidragstagares ekonomiska, sociala och hälsomässiga förhållanden*. Karlstads Universitet: Institutionen för samhällsvetenskap, rapport no.4.

Stojanovic, V. (1998). *Att leva sitt liv som arbetslös... -Svenska och danska ungdomars relationer, ekonomi, boendesituation och värdesättning av arbete.* Lund: Sociologiska institutionen, Lunds Universitet.

Stojanovic, V. (2001). *Unga arbetslösas ansikten –Identitet och subjektivitet i det svenska och danska samhället.* Lund: Sociologiska institutionen, Lunds Universitet.

8 Bilaga 1

INTERVJUGUIDE

Tack för att du ville ställa upp på en intervju. Vi är intresserade av hur upplevelser av arbetslöshet hos män och kvinnor i din ålder ser ut.

Bakgrundsvariabler: Ålder, kön, civilstånd, arbets- och utbildningsbakgrund samt längd av arbetslöshet.

- Vad gillar du mest att göra på din fritid?
- Hur viktig anser du att din fritid är för dig?
- Hur spenderar du din fritid?
- På vilket sätt kan du se samband mellan din ”levnadssituation” och hur du spenderar din fritid?
- Vilken skillnad ser du i hur du spenderar din fritid nu och innan du blev arbetslös? Hur har detta påverkat dig?

- Var snäll och beskriv din nuvarande ekonomiska situation?
- Kan du beskriva ditt aktuella boende? Är du nöjd med det?
- På vilket sätt har din ekonomiska situation påverkat hur du bor?
- Kan du så detaljerat som möjligt beskriva vägen till att du blev arbetslös?
- Vilken anser du vara den huvudsakliga anledningen till att du blev arbetslös?
- Upplever du skillnader i dina konsumtionsvanor om du jämför med innan du blev arbetslös? Hur har detta påverkat dig? Vem jämför du dig med? Andra ungdomar, föräldrar osv.
- Tycker du att dina konsumtionsvanor skiljer sig från andras? Kan du beskriva dessa skillnader? Varför tror du att det är så?
- Hur viktig är ekonomin för dig?

- Hur tror du att andra upplever dig som person i situationen som arbetslös?
- Upplever du att bemötandet från andra har förändrats sen du blev arbetslös? På vilket sätt har det förändrats?
- Kan du berätta lite om hur dina vänskaps- och familjerelationer ser ut?
- Kan du vara snäll och berätta hur din aktuella situation som arbetslös påverkar dina vänskaps- och familjerelationer?
- Har dessa relationer förändrats sedan du blev arbetslös?

- Vad har ändrats i ditt liv i vad du anser vara viktigast i ditt liv nu om du jämför med innan du blev arbetslös?
- Är det något specifikt i din levnadssituation som du skulle vilja förändra?
- Om jag har förstått dig rätt så är ett område som du anser vara av stor vikt för din levnadssituation?

- Om du tänker tillbaka på tidigare i ditt liv innan du blev arbetslös, hur upplever du att du var som person då?
- Hur upplever du dig själv som person i din nuvarande situation?
- Hur har du förändrats i och med denna situation? Vad är den huvudsakliga förändringen?
- Om du tänker dig att du inte blivit arbetslös, hur tror du att du skulle vara då?
- Upplever du din situation som skamfylld?
- Hur upplever du att samhället stöttar dig i din arbetslöshet?
- Vad betyder det för dig att ha ett arbete?
- Hur känner du inför framtiden?

- Är det något övrigt som du känner att du vill dela med dig av eller något som du vill betona extra innan vi avslutar intervjun?

9 Bilaga 2

Bakgrundsfakta

Våra respondenter heter egentligen något annat men för att bevara deras anonymitet har vi fingerat deras namn.

Karin (IP 1) är 19 år gammal, har pojkvän och bor hemma hos sina föräldrar. Karin har varit arbetslös i ca. 9 månader. Har gymnasieutbildning och har sedan studenten haft extraarbete inom förskola, kontor, lokalvård och i butik. Inkomst får hon genom sitt extraarbete.

Johan (IP 2) är 24 år gammal och bor i en lägenhet med sin sambo. Han har varit arbetslös i ca. 7 månader och får sin inkomst från a-kassa. Johan har gått på folkhögskola och läst media samt arbetat inom lokalvård.

Erik (IP 3) är 19 år, singel och är inneboende. Erik har varit arbetslös i ca. 1 år. Han hoppade av sin gymnasieutbildning och har inte haft arbete sedan dess. Erik har för tillfället ingen inkomst.

Stina (IP 4) är 22 år, bor i en lägenhet med sin sambo och har varit arbetslös i ca. 7 månader. Hon gick media på gymnasiet, därefter praktiserade hon på en bokhandel, arbetade på ett tvätteri och nu är hon inringningspersonal på en bokhandel. Sin inkomst får Elin genom a-kassa samt från sitt extraarbete.

Hanna (IP 5) är 19 år, singel och bor hemma med sin mamma. Hon har varit arbetslös i ca. 9 månader. Efter sin gymnasiebildning gick Hanna en stylistutbildning, hon har jobbat på ett värdshus och som lokalvårdare vilket hon fortfarande gör en gång i veckan. Sin inkomst får hon från Försäkringskassan genom jobbgarantin för ungdomar.

Adam (IP 6) är 26 år och bor i en lägenhet med sin sambo. Han har varit arbetslös i ca. 3 månader. Efter gymnasieutbildningen har Adam arbetat och då främst inom bilindustrin. Sin inkomst får han genom a-kassa.

Elin (IP 7) är 21 år, singel och bor hemma hos sina föräldrar. Hon har varit arbetslös sedan hon hoppade av gymnasiet. Elin går på ett program inom socialen och därigenom får hon försörjningsstöd.

Sara (IP 8) är 21 år, har pojkvän och bor hemma hos föräldrarna. Hon har varit arbetslös i 1,5 år. Efter gymnasieutbildningen arbetade hon som frukostvärdinna på ett hotell. Sara har för tillfället ingen inkomst.

Anna (IP 9) är 24 år och bor i en lägenhet med sin sambo och hund. Hon har varit arbetslös till och från i 4 år, nu har hon varit arbetslös i 6 månader. Anna är utbildad kock, bartender och servitris, hon har även arbetat inom bilindustrin och nu arbetar hon några timmar i veckan med lokalvård. Sin inkomst får hon genom aktivitetsstöd via Försäkringskassan.

Lisa (IP 10) är 26 år, är ensamstående mamma och bor i en lägenhet med sina två barn. Hon har pojkvän. Lisa har varit arbetslös till och från i 7 år. Hon gick två år på en floristutbildning innan hon hoppade av, därefter har hon utbildat sig till undersköterska. Lisa får sin inkomst genom a-kassa och timanställning inom vården.